

Anna Zellma

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

Wydział Teologii

NAUCZANIE RELIGII W KONTEKŚCIE REFORMY SYSTEMU EDUKACJI

Kolejna reforma systemu polskiej edukacji, wdrażana od 1 września 2017 roku w oparciu o odpowiednie ustawy¹, pociąga za sobą nieuchronne zmiany w szkolnym nauczaniu religii. Likwidacja gimnazjów, wprowadzenie ośmioklasowej szkoły podstawowej, czteroletnich liceów i szkoły branżowej integralnie powiązanej z rynkiem pracy stanowią ważny, ale nie jedyny obszar zmian wprowadzanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Pociąga to za sobą zmianę w organizacji i funkcjonowaniu szkół i placówek oświatowych. Za istotne uznać należy również nowe ramowe plany nauczania dla szkół publicznych² oraz nową podstawę programową wychowania przedszkolnego, kształcenia ogólnego w szkole podstawowej ogólnodostępnej, kształcenia ogólnego w szkole podstawowej dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego uczniów branżowej szkoły I stopnia i kształcenia ogólnego w szkole specjalnej przysposabiającej uczniów do pracy³. Zmianom tym towarzyszą następujące hasła programowe: „dobra szkoła”, „dobra edukacja”, „szkoła

---

¹ Zob. *Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe*, „Dziennik Ustaw” 2017, poz. 59; *Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe*, „Dziennik Ustaw” 2017, poz. 60.

² Zob. <https://men.gov.pl/pl/reforma-prawo-oswiatowe/ramowe-plany-nauczania-reforma-prawo-oswiatowe> [dostęp: 10.02.2017].

³ Zob. np.: <https://men.gov.pl/ministerstwo/informacje/podstawa-programowa-i-ramowe-plany-nauczania-prezentacja.html> [dostęp: 10.02.2017].

nowoczesna”, „szkoła silnie zakorzeniona w polskiej tradycji”⁴. U podstaw reformy systemu edukacji znajduje się dążenie do stworzenia wszystkim uczniom, bez względu na ich pochodzenie, status materialny rodziców czy miejsce zamieszkania, odpowiednich warunków do wszechstronnego rozwoju oraz zagwarantowanie kompleksowego kształcenia i wychowania⁵.

Wielorakie zmiany w systemie polskiej edukacji nie pozostają obojętne dla organizacji i skutecznego programowania nauczania religii. Rodzą potrzebę rozpoznania nowych wyzwań, rozwiązania dylematów oraz wypracowania i wdrażania integralnie z tym związanych propozycji. Zadanie to jest niezwykle złożone. Wymaga poszukiwania odpowiedzi na następujące pytania: Jaką opracować podstawę programową katechezy na poszczególnych etapach edukacji szkolnej? Co należy uwzględnić w nowych programach, podręcznikach i pomocach do nauczania religii? Na jakim etapie edukacji szkolnej zaplanować przygotowanie uczniów do pierwszej spowiedzi i pierwszej komunii świętej oraz do sakramentu bierzmowania? Co zrobić, aby nauczyciele religii potrafili odnaleźć się w nowej rzeczywistości edukacyjnej? Poszukując odpowiedzi, trzeba mieć na uwadze wprowadzane od 1 września 2017 roku zmiany w edukacji oraz relacje „zarówno podporządkowania [szkole – A.Z.], jak i autonomii [nauczania religii w polskiej szkole – A.Z.]”⁶.

Prezentowany tekst ma jedynie charakter wprowadzenia w problematykę. Nie pretenduje do uznania go za wyczerpujące opracowanie. Przeciwnie, wskazuje i uzasadnia konieczność pogłębionej, wieloaspektowej refleksji i debaty oraz zaangażowania kompetentnych katechetów i katechetów w podejmowanie nowych wyzwań. Oparte na pracy zespołowej, ukierunkowane na dobro dzieci i młodzieży zaangażowanie różnych osób w programowanie nauczania religii w nowym systemie polskiej edukacji oraz w skorelowanie tego nauczania z katechezą sakramentalną w parafii rodzi nadzieję na wypracowanie wartościowych propozycji w tym zakresie.

KONTEKST REFORMY SYSTEMU EDUKACJI

Fundamentem obecnej reformy edukacji w Polsce są dwie ustawy uchwalone przez sejm, a podpisane przez prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej: *Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe*⁷ oraz *Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Przepisy*

⁴ Zob. <https://reformaedukacji.men.gov.pl/aktualnosci/rok-rzadu-beaty-szydlo-dobra-zmiana-dla-edukacji.html> [dostęp: 10.01.2017].

⁵ Zainteresowanych tymi kwestiami odsyła się do: tamże; Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Reforma edukacji. Najważniejsze zmiany. Pytania i odpowiedzi*, reformaedukacji.men.gov.pl/wp.../2016/.../broszura-dobra-szkola-plik-internetowy.p... [dostęp: 10.02.2017]; <http://reformaedukacji.men.gov.pl/> [dostęp: 10.02.2017].

⁶ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001, nr 82 [dalej: PDK].

⁷ „Dziennik Ustaw” 2017, poz. 59.

wprowadzające ustawę – *Prawo oświatowe*⁸. Zgodnie z nimi zmiany w oświacie potrwać od 1 września 2017 roku do roku szkolnego 2022/2023. Obejmują one m.in. strukturę szkolnictwa. Stopniowo (od 2017/2018 roku) „wygaszane” są gimnazja⁹. Docelowo szkoły publiczne i niepubliczne będą obejmowały: „ośmioletnią szkołę podstawową, czteroletnie liceum ogólnokształcące, pięcioletnie technikum, trzyletnią branżową szkołę I stopnia, trzyletnią szkołę specjalną przysposabiającą do pracy, dwuletnią branżową szkołę II stopnia oraz szkołę policealną dla osób posiadających wykształcenie średnie lub wykształcenie średnie branżowe, o okresie nauczania nie dłuższym niż 2,5 roku”¹⁰. Obowiązkiem szkolnym objęto dzieci od siódmego roku życia do ukończenia szkoły podstawowej, nie dłużej jednak niż do osiemnastego roku życia. Wprowadzono też obowiązkowe roczne przygotowanie przedszkolne dla dzieci sześciolatków¹¹. Stworzono także możliwość rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej dla dzieci, które w danym roku kalendarzowym kończą sześć lat. Ma to miejsce na wniosek rodziców, ale tylko wtedy, gdy dziecko „korzystało z wychowania przedszkolnego w roku szkolnym poprzedzającym rok szkolny, w którym ma rozpocząć naukę w szkole podstawowej, albo posiada opinię o możliwości rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej, wydaną przez publiczną poradnię psychologiczno-pedagogiczną albo niepubliczną poradnię psychologiczno-pedagogiczną [...]”¹². Wprowadzono też obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego dla dzieci sześciolatków, który ma być realizowany w placówce przedszkolnej, oddziale przedszkolnym przy szkole podstawowej lub w innej formie wychowania przedszkolnego. Konsekwentnie wprowadzono zmiany w podstawie programowej wychowania przedszkolnego, w której zapisano nowe wymagania ogólne i szczegółowe. Dotyczą one zdobywania przez dzieci sześciolatków podstawowych umiejętności czytania i pisanie oraz wykonywania działań matematycznych¹³.

Reforma systemu edukacji obejmuje nie tylko sam ustrój systemu szkolnego. Za istotne uznać należy także zmiany dotyczące powoływania i odwoływania kuratorów oświaty¹⁴ oraz sprawowania przez nich kontroli nad działaniami

⁸ „Dziennik Ustaw” 2017, poz. 60.

⁹ Zgodnie z wprowadzoną reformą systemu edukacji, w roku szkolnym 2018/2019 gimnazja opuści ostatni rocznik uczniów z klas trzecich. Zob. Tamże.

¹⁰ *Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe*, art. 18.

¹¹ *Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe*, art. 127, ust. 2.

¹² Tamże, art. 36, ust. 2, pkt. 1–2.

¹³ Zob. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, „Dziennik Ustaw” 2016, poz. 895; *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*. Załącznik nr 1, *Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli oraz innych form wychowania przedszkolnego*, „Dziennik Ustaw” 2016, poz. 895; por. <https://men.gov.pl/projekt-podstawa-programowa> [dostęp: 10.02.2017].

¹⁴ Zob. o tym. *Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe*, art. 50, ust. 1–4.

samorządów w kształtowaniu sieci szkół i przedszkoli¹⁵ czy też nowe rozwiązania związane z pracą Rady Rodziców i programem wychowawczo-profilaktycznym szkoły. To właśnie „do kompetencji Rady Rodziców [...] należy [m.in. – A.Z.] uchwalanie w porozumieniu z radą pedagogiczną programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły”¹⁶. Obok tego rodzaju zmian wprowadzanych w ramach kolejnej reformy polskiej edukacji, wymienić należy ramowe plany nauczania, które określają tygodniową liczbę godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych i zajęć z wychowawcą w poszczególnych klasach danego typu szkoły¹⁷. Zmianom tym towarzyszy sukcesywne wprowadzanie nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego i podnoszenie jakości kształcenia zawodowego w szkołach branżowych poprzez silne powiązanie z rynkiem pracy¹⁸.

Nowe rozwiązania wdrażane w ramach reformy systemu edukacji w Polsce obejmują również działalność dydaktyczno-wychowawczą i profilaktyczną. Na przykład w celu wspierania uczniów w rozwijaniu umiejętności analitycznego i logicznego myślenia, precyzyjnego prezentowania pomysłów, współdziałania i dobrej organizacji pracy, podczas rozwiązywania problemów wprowadzono naukę programowania oraz elementy gry w szachy¹⁹. Większą uwagę zwrócono na współpracę szkół z organizacjami pozarządowymi oraz upowszechnianie dobrych praktyk w zakresie wolontariatu szkolnego²⁰.

WYZWANIA STOJĄCE PRZED SZKOLNYM NAUCZANIEM RELIGII

Zmiany, które zachodzą w systemie polskiej edukacji, są bardzo istotne dla szkolnego nauczania religii. Kontekst kolejnej reformy oświaty pobudza do refleksji oraz poszukiwania i wprowadzania przemyślanych rozwiązań organizacyjno-programowych. Bez zmian pozostają dotychczasowe uregulowania prawne dotyczące miejsca i charakteru nauczania religii w polskiej szkole. I tak na przykład „szkoły publiczne podstawowe i ponadpodstawowe oraz przedszkola, prowadzone przez organy administracji państwowej i samorządowej, organizują zgodnie z wolą zainteresowanych [rodziców, prawnych opiekunów, pełnoletnich uczniów, wyrażoną w najprostszej formie oświadczenia – A.Z.] naukę religii w ramach planu zajęć szkolnych i przedszkolnych. Program nauczania religii katolickiej oraz podręczniki

¹⁵ Tamże, art. 24.

¹⁶ Tamże, art. 84, ust. 2, pkt. 1.

¹⁷ Zob. <https://men.gov.pl/reforma-prawo-oswiatowe/ramowe-plany-nauczania-reforma-prawo-oswiatowe>.

¹⁸ Zob. <http://reformaedukacji.men.gov.pl/> [dostęp: 10.02.2017].

¹⁹ Zob. wpolityce.pl/polityka/308114-zaskakujacy-pomysl-anny-zalewskiej-juz-do-pierwszych-klas-szkoly-podstawowej-wprowadzimy-gre-w-szachy [dostęp: 10.02.2017].

²⁰ Zob. *Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe*, art. 87, ust. 5–6; art. 98, ust. 1, pkt. 21; <http://reformaedukacji.men.gov.pl/o-reformie/uczen-i-rodzic/wolontariat-w-szkolach-i-placowkach.html> [dostęp 10.02.2017].

opracowuje władza kościelna i podaje je do wiadomości kompetentnym władzom państwowym. Nauczyciele religii muszą posiadać upoważnienie (*missio canonica*) od biskupa diecezjalnego. Cofnięcie tego upoważnienia oznacza utratę prawa do nauczania religii. [...] W sprawach treści nauczania i wychowania religijnego nauczyciele religii podlegają przepisom i zarządzeniom kościelnym, a w innych sprawach przepisom państwowym²¹. Co ważne, lekcje religii organizowane są w ramach planu zajęć szkolnych – „dla grupy nie mniejszej niż siedmiu uczniów danej klasy (oddziału)”²², a „dla mniejszej liczby uczniów [...] w grupie międzyklasowej lub międzyoddziałowej [...]”²³. We wszystkich typach szkół odbywają się one nieodpłatnie, w wymiarze dwóch godzin lekcyjnych tygodniowo²⁴. Podobnie w przedszkolach zajęcia z religii są prowadzone w wymiarze dwóch godzin zajęć przedszkolnych właściwych dla danego poziomu wychowania przedszkolnego. Ocena z religii jest umieszczana na świadectwie szkolnym bezpośrednio po ocenie ze sprawowania. Nie ma jednak wpływu na promocję ucznia do następnej klasy²⁵.

Priorytetowym wyzwaniem dla osób odpowiedzialnych za katechezę Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce jest opracowanie nowej podstawy programowej. Dokument ten należy dostosować do struktury organizacyjnej polskiego systemu edukacji. Właściwie skonstruowana podstawa programowa katechezy powinna najpierw uwzględniać nauczanie religii w przedszkolu, a następnie w klasach I–III i w klasach IV–VIII szkoły podstawowej oraz skorelowane z nimi działania katechetyczne w parafii. Utworzenie czteroletniego liceum, pięcioletniego technikum, trzyletniej branżowej szkoły I stopnia i dwuletniej branżowej szkoły II stopnia rodzi potrzebę opracowania podstawy programowej katechezy dla uczniów, którzy kontynuują naukę w jednej z wyżej wymienionych szkół ponadpodstawowych. Nie chodzi tu jednak tylko o formalne dostosowanie obowiązującej *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* do nowej struktury systemu edukacji. Za istotne również uznać należy uwzględnienie zasadniczych wymogów dydaktycznych, integralnie powiązanych z nadzorem pedagogicznym w szkole. „Nauczanie religii podlega rygorom, jakie stosuje się wobec innych przedmiotów w zakresie nadzoru pedagogicznego” – czytamy w *Dyrektorium katechetycznym*

²¹ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 roku, art. 12, ust. 1–4, „Dziennik Ustaw” 1998 nr 51, poz. 318.

²² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych, „Dziennik Ustaw” 1992 nr 36, poz. 155.

²³ Dwie godziny lekcji religii tygodniowo mogą zostać zmniejszone do jednej godziny, ale tylko przez biskupa diecezjalnego. Zob. Tamże.

²⁴ Tamże.

²⁵ Więcej o tym zob. np. w: A. Mezglewski, *Polski model edukacji religijnej w szkołach publicznych. Aspekty prawne*, Lublin 2009; K. Misiaszek, *Koncepcja nauczania religii katolickiej w publicznej szkole polskiej. Próba oceny*, Warszawa 2010.

*Kościola katolickiego w Polsce*²⁶. I chociaż „programy nauczania i pomoce dydaktyczne nie podlegają zatwierdzeniu przez nadzór pedagogiczny, lecz [...] jedynie [są] podawane – A.Z.] do jego wiadomości”²⁷, to jednak z troski o jakość nauczania religii należy dołożyć wszelkich starań, aby nowe dokumenty programowe tego przedmiotu respektowały zasadnicze zasady dydaktyki ogólnej i dydaktyki katechezy oraz współczesne wyzwania edukacyjne.

U podstaw wszelkiego programowania szkolnego nauczania religii znajduje się zasada wierności Bogu i człowiekowi oraz zasada chrystocentryzmu²⁸. Respektowanie tych zasad pozwoli przekazać integralne, organicznie i hierarchicznie uporządkowane treści dotyczące historii zbawienia, prawd wiary, Dekalogu, sakramentów, norm moralnych oraz życia chrześcijańskiego w świecie. Zgodnie z zasadą wierności Bogu i człowiekowi należy uwzględnić poziom rozwoju wiary, doświadczeń osobistych i społecznych adresatów lekcji religii oraz język, symbole i wartości kultury²⁹. Poza tym respektowanie tej zasady umożliwi właściwe projektowanie założeń programowych nauczania religii, a więc takie, w którym ma miejsce wychodzenie od osoby ludzkiej i jej problemów w celu odkrywania orędzia ewangelicznego i dochodzenia do Boga³⁰. Pozwoli też wiązać treści nauczania religii z życiem uczniów, ich wiedzą, doświadczeniem, zainteresowaniami i potrzebami³¹. Aby jednak było to możliwe, należy zaproponować takie sposoby realizacji założeń programowych nauczania religii w nowym systemie edukacji, które będą sprzyjały odnoszeniu orędzia ewangelicznego do życia uczniów, a zwłaszcza do zrozumienia i interpretacji własnych przeżyć i doświadczeń. Wśród wielorakich rozwiązań metodycznych na uwagę zasługuje dialog, budzenie zainteresowania słowem Bożym i motywacji do odkrywania orędzia ewangelicznego zgodnie z potencjałem rozwojowym, sytuacją życiową i poziomem rozwoju wiary uczniów. Znaczące, zwłaszcza w nauczaniu religii wśród młodzieży, wydaje się również prowadzenie dyskusji, w której ścierają się różne poglądy i argumentacje, a jednocześnie ma miejsce odwołanie do Pisma Świętego i nauczania Kościoła. Taki sposób realizacji założeń programowych na etapie edukacji w szkołach ponadpodstawowych jest szczególnie ważny w okresie dorastania. Pozwala wspólnie poszukiwać autentycznych wartości, otwierać młodzież na treść orędzia ewangelicznego, poruszać jej serce, skłaniać do refleksji, rozmowy oraz podejmowania odpowiednich wyborów i decyzji dotyczących kształtowania własnego życia w oparciu o Dekalog. Pomaga również w rozwijaniu kompetencji społecznych. Wymienione rozwiązania metodyczne warto wzbogacić o propozycje pracy

²⁶ PDK nr 82.

²⁷ Tamże.

²⁸ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Pallottinum 1998, nr 111–118.

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże, nr 150, 152.

³¹ Tamże.

z zastosowaniem projektów edukacyjnych. Metoda ta stwarza uczniom okazję do chrześcijańskiego działania³².

Wobec tego uzasadnione wydaje się dokładne przeanalizowanie sytuacji egzystencjalnej, społecznej, kulturowej i religijnej dzieci i młodzieży oraz ich rodziców. Niemniej istotną rolę spełnia znajomość prawa oświatowego, podstaw programowych kształcenia ogólnego, osiągnięć współczesnej pedagogiki i psychologii oraz innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych i metodycznych. Dzięki tej wiedzy możliwe stanie się merytoryczne umocowanie obszarów i zakresów korelacji nauczania religii z edukacją szkolną (np. kwestii patriotycznych, kulturowych) czy też różnych form działalności wychowawczo-profilaktycznej (np. wolontariatu) i ich staranne zaplanowanie w nauczaniu religii oraz ustalenie wytycznych dotyczących warunków i sposobów realizacji założeń programowych. Co więcej, autorzy podstawy programowej katechezy oraz programów nauczania religii na poszczególnych etapach wychowania przedszkolnego i edukacji szkolnej powinni znać i respektować zasady konstruowania programów, a zwłaszcza konceptualizacji formy, struktury i treści programu spiralnego. W efekcie pozwoli to rzetelnie opracować takie dokumenty programowe, które zakładane do zdobywania przez uczniów wiadomości i umiejętności będą w każdym następnym roku edukacji szkolnej powtarzać i pogłębiać oraz stopniowo rozszerzać. Uchroni to też przed wprowadzeniem jedynie zmian kosmetycznych i powierzchownych, w niewielkim stopniu uwzględniających aktualną sytuację egzystencjalną i religijną adresatów lekcji religii. Jednocześnie przyczyni się do promocji nieupozorowanej aktywizacji uczniów w nauczaniu religii. Pozwoli na wypracowanie propozycji dotyczących korzystania z mobilnych urządzeń, aplikacji edukacyjnych i bezpiecznego środowiska wirtualnego w trakcie zdobywania wiadomości religijnych.

Podstawa programowa katechezy i programy nauczania religii w przedszkolu i w szkole stanowią jedynie punkt wyjścia i odniesienia do tworzenia nowych podręczników i materiałów katechetycznych. Tego rodzaju pomoce powinny zawierać uszczegółowione jednostki tematyczne z propozycjami poprawnie konstruowanych tematów oraz celów dydaktycznych i wychowawczych rozpisanych w formie wymagań ogólnych i szczegółowych. Niemniej istotne są również rekomendacje aktywizujących metod nauczania i wychowania, w tym także odwołanie do doświadczenia i aktywności badawczej uczniów. W nowych seriach podręczników do nauczania religii większą uwagę należałoby zwrócić na przygotowanie materiałów dydaktycznych (np. filmów edukacyjnych wraz z propozycją wykorzystania ich podczas lekcji, prezentacji multimedialnych, płyt DVD z generatorem kart pracy, teledyskami, szczegółowymi rocznymi planami pracy dydaktycznej,

³² O projektach w nauczaniu religii zob. np.: M. Stach-Hejusz, *Rekolekcje szkolne z zastosowaniem metody projektów*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 5,1 (2005), s. 65–70; A. Zelma, *Projekt edukacyjny w gimnazjum jako wyzwanie metodyczne dla nauczyciela religii*, „Katecheta” 56,2 (2012), s. 4–14.

przedmiotowym systemem oceniania, wymaganiami edukacyjnymi, przykładami monitorowania realizacji podstawy programowej oraz autoewaluacji lekcji religii, teledyskami). Warto też – w oparciu o dobre praktyki – zaproponować tematy projektów edukacyjnych i przykłady ich realizacji. Godne uwagi są różnego rodzaju aplikacje do zastosowania przy użyciu tablicy interaktywnej lub urządzeń mobilnych. W ten sposób można wzbogacić warsztat metodyczny nauczyciela religii o propozycje multimedialne.

KWESTIE OTWARTE

Wprowadzone zmiany strukturalne w systemie polskiej edukacji rodzą nowe problemy, które wymagają pogłębionej refleksji i debaty. Do nich zaliczyć należy przede wszystkim określenie etapu bezpośredniego przygotowania dzieci do pierwszej spowiedzi i pierwszej komunii świętej, a młodzieży do bierzmowania. Określenie obowiązku szkolnego od siódmego roku życia pociąga za sobą nie tylko zmianę zasadniczych, dostosowanych do wieku i poziomu rozwoju uczniów założeń programowych nauczania religii, ale także duszpasterstwa katechetycznego w parafii. Rodzi potrzebę refleksji i debaty na temat wieku, w którym dzieci przystąpią do pierwszej spowiedzi i pierwszej komunii świętej. Zasadniczo kwestia ta wydaje się prosta do rozwiązania. Można bowiem powrócić do wcześniejszej, wieloletniej praktyki. Uczniowie klasy drugiej szkoły podstawowej, a nie – jak to ma miejsce obecnie – trzeciej klasy szkoły podstawowej, będą przystępować po raz pierwszy do spowiedzi świętej i przyjmować Eucharystię. Z uwagi na sytuację polskich rodzin, a zwłaszcza na pogłębiające się w rodzinach procesy laicyzacji i sekularyzacji, warto zastanowić się, na ile powrót do poprzedniej praktyki katechetycznej jest uzasadniony. Może warto, aby nauczanie religii w szkole i integralnie z nim związana katecheza sakramentalna w parafii, które poprzedzają przyjęcie sakramentu Eucharystii, trwały cztery lata: w pierwszym roku obowiązkowego przygotowania przedszkolnego (tzw. „zerówce” dla dzieci w wieku sześciu lat) oraz w klasach pierwszej, drugiej i trzeciej szkoły podstawowej (czyli podczas edukacji wczesnoszkolnej). W ten sposób zostałyby stworzone większe możliwości systematycznej katechezy parafialnej adresowanej do dzieci i ich rodziców.

Likwidacja gimnazjum i wprowadzenie ośmioklasowej szkoły podstawowej rodzi też potrzebę nowego spojrzenia na katechezę związaną z bezpośrednim przygotowaniem młodzieży do przyjęcia sakramentu bierzmowania. Zgodnie z zaleceniami Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, w ramach lekcji religii i katechezy parafialnej młodzież z gimnazjum miała uczestniczyć najpierw w bliższym (w klasie pierwszej i drugiej), a potem

w bezpośrednim (w klasie trzeciej) przygotowaniu do sakramentu bierzmowania³³. Przygotowanie to miało nawiązywać do wiadomości i umiejętności, które uczniowie zdobywali podczas nauki religii w szkole podstawowej, ale koncentrowało się wokół realizacji funkcji wtajemniczenia. Obecnie, gdy gimnazja są sukcesywnie „wygaszane”, należy zastanowić się, jaki etap edukacji i która klasa będą odpowiednie do rozpoczęcia przez młodzież bliższego, a następnie kontynuowania go w formie bezpośredniego przygotowania do sakramentu bierzmowania. Można powrócić do dawnej praktyki, czyli do udzielania sakramentu bierzmowania w klasie ósmej szkoły podstawowej. W tej sytuacji bliższe przygotowanie obejmowałoby uczniów klasy szóstej i siódmej. Bezpośrednie przygotowanie do sakramentu bierzmowania i udzielenie tego sakramentu miałyby miejsce w ósmej klasie szkoły podstawowej. Wprowadzenie takiego rozwiązania wymagałoby skorelowania działań dydaktyczno-wychowawczych i katechetycznych w szkole podstawowej z katechezą sakramentalną w parafii. Inny wariant, godny uwagi, to przeniesienie bezpośredniego przygotowania do bierzmowania na pierwszą lub drugą klasę szkoły ponadpodstawowej. W takiej sytuacji kandydaci do przyjęcia sakramentu bierzmowania byłiby nieco starsi i dojrzałsi. Realizując przez dłuższy czas systematyczne, rzetelnie przygotowane spotkania formacyjne o charakterze ewangelizacyjnym i katechetycznym oraz wspólne celebracje liturgiczne z udziałem młodzieży i ich rodziców, można bardziej wspierać kandydatów do bierzmowania w nawiązaniu osobistej więzi z Bogiem, motywować ich do systematycznych praktyk religijnych oraz pomagać w odkrywaniu i odnajdywaniu własnego miejsca we wspólnocie Kościoła. Praca w małych grupach oraz zaangażowanie rodziców wydają się tu znaczące. Dają możliwość integrowania oddziaływań wychowawczych, podejmowanych w rodzinie, w szkole i w parafii. Stanowią też okazję do ewangelizacji i katechizacji rodziców. W tym kontekście istotna wydaje się również kwestia programowania spotkań katechetycznych przygotowujących młodzież do sakramentu bierzmowania. Tworząc nowe programy i materiały do katechezy parafialnej, warto wykorzystać *YOUCAT. Katechizm dla młodych* oraz *YOUCAT. Modlitewnik młodych*.

W związku z reformą systemu polskiej edukacji rodzą się również nowe wyzwania dla podstawowej i permanentnej formacji katechetów. W ramach studiów teologicznych na specjalności przygotowującej do nauczania religii przyszli katecheci zdobywają podstawową wiedzę i umiejętności z zakresu psychologii, pedagogiki, katechetyki i dydaktyki w powiązaniu z teologią. Zmiana struktury systemu polskiej edukacji rodzi potrzebę wprowadzenia zmian zarówno co do treści, jak i co do ćwiczeń z zakresu dydaktyki nauczania religii na poszczególnych etapach edukacji szkolnej, a więc w szkole podstawowej, w liceum, technikum, szkole branżowej I stopnia i w szkole branżowej II stopnia. Równie istotna wydaje

³³ Zob. np. Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2010, s. 50–69.

się zmiana organizacji i realizacji praktyk pedagogicznych i dydaktycznych w wyżej wymienionych placówkach oświatowych. Z kolei nauczyciele religii, którzy od wielu lat są zaangażowani w posługę katechetyczną Kościoła, potrzebują odpowiedniego wsparcia w odnalezieniu się w nowej rzeczywistości edukacyjnej. Osoby odpowiedzialne za katechizację w diecezji powinny dołożyć wszelkich starań, aby uczynić katechetów zdolnymi do rzetelnej realizacji zadań dydaktyczno-wychowawczych i katechetycznych w oparciu o nowe programy i podręczniki do nauczania religii oraz do odpowiedzialnego włączenia się w inicjatywy wychowawczo-profilaktyczne prowadzone przez szkołę.

RELIGIOUS EDUCATION IN THE CONTEXT OF THE REFORM OF THE EDUCATION SYSTEM

Summary

Current changes in the Polish education system give rise to new challenges as well as to teaching and educational dilemmas. They also affect religious education in schools, necessitating discussions and catechetical analyses. This paper focuses on the need to develop new core curriculum for religious education, as well as new syllabuses, textbooks and teaching aids for religious instruction in kindergartens, primary and secondary schools. It indicates the need to specify the stage of school education at which students should be prepared for First Confession and First Holy Communion and for the Sacrament of Confirmation. It is considered important to support teachers of religion in developing competence required to undertake tasks resulting from the reform of the education system. The challenges identified in this way require in-depth and multifaceted reflection and discussion, involvement of competent catechists and religious instructors in solving dilemmas and designing innovative didactic and educational solutions. Teamwork directed towards supporting children and youth in their integral development and education in faith, enhanced with interdisciplinary correlation, can result in bringing forward valuable proposals for religious education in schools.

Słowa kluczowe: edukacja, katecheta, nauczanie religii, reforma, szkoła

Keywords: education, catechist, religious education, reform, school

BIBLIOGRAFIA

Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.

Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2010.

- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Poznań 1998.
- Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 roku*, art. 12, ust. 1–4, „Dziennik Ustaw” 1998 nr 51, poz. 318.
- Mezglewski A., *Polski model edukacji religijnej w szkołach publicznych. Aspekty prawne*, Lublin 2009.
- Misiaszek K., *Koncepcja nauczania religii katolickiej w publicznej szkole polskiej. Próba oceny*, Warszawa 2010.
- Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli oraz innych form wychowania przedszkolnego*, „Dziennik Ustaw” 2016, poz. 895.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych*, „Dziennik Ustaw” 1992 nr 36, poz. 155.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, „Dziennik Ustaw” 2016, poz. 895.
- Stach-Hejzós M., *Rekolekcje szkolne z zastosowaniem metody projektów*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 5,1 (2005).
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe*, „Dziennik Ustaw” 2017, poz. 59.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe*, „Dziennik Ustaw” 2017, poz. 60.
- Zellma A., *Projekt edukacyjny w gimnazjum jako wyzwanie metodyczne dla nauczyciela religii*, „Katecheta” 56,2 (2012).
- broszura-dobra-szkola-plik-internetowy.pdf [dostęp: 10.02.2017].
- <https://men.gov.pl/ministerstwo/informacje/podstawa-programowa-i-ramowe-plany-nauczania-prezentacja.html> [dostęp: 10.02.2017].
- <https://men.gov.pl/projekt-podstawa-programowa> [dostęp: 10.02.2017].
- <https://men.gov.pl/pl/reforma-prawo-oswiatowe/ramowe-plany-nauczania-reforma-prawo-oswiatowe> [dostęp: 10.02.2017].
- <https://reformaedukacji.men.gov.pl/aktualnosci/rok-rzadu-beaty-szydlo-dobra-zmiana-dla-edukacji.html> [dostęp: 10.02.2017].
- <http://reformaedukacji.men.gov.pl/o-reformie/uczen-i-rodzic/wolontariat-w-szkolach-i-placowkach.html> [dostęp: 10.02.2017].
- <http://reformaedukacji.men.gov.pl/> [dostęp: 10.02.2017].
- wpolityce.pl/polityka/308114-zaskakujacy-pomysl-anny-zalewskiej-juz-do-pierwszych-klas-szkoly-podstawowej-wprowadzimy-gre-w-szachy [dostęp: 10.02.2017].